

Nyt fra Sprognævnet

UDGIVET AF DANSK SPROGNÆVN

NR. 8 · APRIL 1972

Er vi bundne?

»Rigsdagsmændene ere ene bundne ved deres Overbeviisning og ikke ved nogen Forskrift af deres Vælgere« stod der i § 60 i Danmarks Riges Grundlov af 1849. Med skyldigt hensyn til kvinders valgbarhed og etkammer-systemet står dette lovbud endnu ved magt; for i grundloven af 1953 lyder § 56: »Folketingsmedlemmerne er ene bundet ved deres overbeviisning og ikke ved nogen forskrift af deres vælgere«. I det sproglige udtryk er der imidlertid foretaget endnu en iøjnefaldende ændring – fra *ere bundne* til *er bundet*. Den nye formulering er i fuld overensstemmelse med en typisk udviklingslinje i dansk skriftsprog. Og alligevel vil mange sprogbrugere ofte være i tvivl: skal det hedde fx »De var alle *medtagne* i beregningerne« eller kan man skrive »De var alle *medtaget* i beregningerne«?

Dette er et spørgsmål om sprogrigtighed, om korrekt dansk. Men det er ikke, skønt mange vil tro det, et spørgsmål om retskrivning. Retskrivningen sætter regler for *stavemåden*, hvad enten det gælder selvstændige enkle ord som *gave, hus, sød, tænke*, bøjningselementer som *-en, -et, -er, -e, -te* eller afledningselementer som *be-, mis-, -et, -lig, -hed*; af disse ortografiske byggeklodser danner vi bøjede og afledte ord som *gaven, huset, gaver, huse, søde, tænkte, begavet, sødlig, mistænkelighed*. At vi skriver *gaven* og ikke *gavet, tænkte* og ikke *tænkede* er ikke bestemt af ortografiske, men af grammatiske regler; når vi skriver *vinglas*, men *portvinsglas* med *-s-* mellem leddene, er det en orddannelsesregel der afgør stavemåden. Et verbum som *binde* har en række faktisk forekommende bøjningsformer; én af disse må ifølge udtalen staves *bundet*, en anden *bundne*. Valget mellem disse former er – ikke blot i udtalen, men også i skriften – et grammatisk og ikke et ortografisk valg.

Siden 1775 har statsmagten i Danmark givet forskrifter for retstavningen i skolerne og i statstjenesten, men principielt har myndighederne afholdt sig fra påbud vedrørende sprogbygning og sprogbrug. At de officielle retskrivningsordbøger ikke nævner eksistensen af bøjningsformer som *menneskerne, smak* eller *brungen*, der må anses for grammatisk ukorrekte, er et

grænsetilfælde som ikke skal drøftes her. To gange har Undervisningsministeriet imidlertid fraveget sit princip. Skønt adskillige betydende skribenter fra omkring 1870 havde opgivet at bruge verbernes flertalsformer (*de kende, stå, toge* blev ændret til entalsformerne *de kender, står, tog* osv.), tilkendegav ministeriet i 1889 at flertalsformerne skulle fastholdes i skolerne. Først ved en bekendtgørelse af 15/12 1900 blev skolerne stillet frit, hvorefter flertalsformerne hurtigt gik af brug. Men i samme bekendtgørelse indlod ministeriet sig på en hidtil uset regulering af sprogbrugen: »I de med Hjelpeverberne *være* og *blive* sammensatte Tidsformer vil Flertal af Hovedverbets Participium fremdeles være at anvende, saaledes at der f. Eks. skrives *Fuglene ere fløjne* (ikke *fløjet*), *Tyvene er bleven fangne* (ikke *fanget*) o. l.«. Da denne bestemmelse skabte forvirring og utilfredshed i skolekredse, valgte ministeriet at annullere den ved en ny bekendtgørelse af 25/2 1902.

Den sprogbrug som ministeriet forgæves søgte at fastholde rækker tilbage til middelalderen. Den grammatiske regel, som udledes af denne sprogbrug, er at en fortids tillægsmåde (præteritum participium) har intetkønsform efter *have* og *få*, men køns- og talbøjning efter *være* og *blive* svarende til grundledets (subjektets) køn og tal; ligeså når tillægsmåden står som vedføjelse (attributivt) eller som tilstandsbetegnelse (prædikativ). I moderne ortografi kan denne klassiske regel, der blev praktiseret af forfattere som Anders Sørensen Vedel, Kingo, Holberg (i epistlerne) og Heiberg, vises ved følgende eksempler:

<i>Stærk bøjning</i>	<i>Svag bøjning</i>
1. Jeg har/får bundet hunden	Jeg har/får lejet vognen
2. Hunden er/bliver bunden Dyret er/bliver bundet Hundene/dyrene ere/blive bundne	Vognen er/bliver lejet Huset er/bliver lejet Vognene/husene ere/blive lejede
3. En bunden hund Et bundet dyr	En lejet vogn Et lejet hus
4. Den bundne hund Det bundne dyr De bundne hunde/dyr	Den lejede vogn Det lejede hus De lejede vogne/huse

Med således gennemført kongruensbøjning vil det altså hedde fx *Fangerne vare blevne bastede og bundne*.

Ved år 1900 havde denne sprogbrug allerede længe været under opløsning. Mange skribenter tenderede (mere eller mindre konsekvent) mod at

bruge endelsen *-(e)t* i tillægsmåden overalt, også ved subjekt i fælleskøn og i flertal. En medvirkende årsag hertil var utvivlsomt at adskillige stærke verber i praksis kun bruges efter *have* (fx *fået, løjet, sovet, nyst*) eller har en tillægsmåde der ender på *-dt* (som *bidt, grædt, holdt, skudt*). Om samtidens talesprog ved vi at dialekterne – ligesom i dag – kun havde én form i de stærke verbers tillægsmåde: i sjællandsk intetkønsformen, i jysk og fynsk derimod fælleskønsformen, også efter *have*, altså fx *Jeg har bunden hunden, Har du skreven det brev?* Det københavnske var ejendommeligt ved at bruge intetkønsformen af de fleste stærke verber efter *have*, men fælleskønsformen efter *være* og *blive* uanset subjektets køn og tal, og af nogle stærke verber kunne fælleskønsformen også bruges efter *have*.

I litteraturen forekommer fx:

Hvert ubetænksomt Ord, der er undsluppen En (Pontoppidan)

Da var de allerede uddreven af Paradiset (Drachmann)

Alle de Mennesker, jeg har truffen paa (Sophus Claussen).

Det er tydeligt at både flertalsformen og den regelmæssige sondring mellem fælleskøn og intetkøn har været fremmed for talesproget overalt i landet. Da nu flertalsformerne blev vraget i skriftsproget, opstod der usikkerhed med hensyn til entalsformen, der for en del stærke verbers vedkommende krævede et valg mellem fælleskøn og intetkøn. Trods den delvise overensstemmelse mellem jysk-fynsk og københavnsk faldt dette valg oftest ud til fordel for intetkøn, sandsynligvis fordi sprogbrugerne ikke mere opfattede forbindelsen af *være/blive* plus tillægsmåde som *verbum plus tilstandsbetegnelse* (prædikativ), men som ét verbaludtryk. Med fuldstændig opgivelse af den klassiske kongruensbøjning kunne det altså nu hedde *Fangerne var blevet bastet og bundet*. Hvor tillægsmåden optrådte mere selvstændigt, uden forbindelse med *være* eller *blive*, kunne den opfattes som et tillægsord og altså få køns- og talbøjning: *Hunden står bunden ved lågen, Fangerne lå bastede og bundne på gulvet* eller *Fangerne lå på gulvet, bastede og bundne*. I den retskrivningsvejledning som fra 1918 ledsagede den officielle retskrivningsordbog er denne tingenes tilstand registreret, men der advares udtrykkeligt imod at man i skoleundervisningen opstiller regler som eleverne skal følge.

Siden da er tillægsmådens entals- og intetkønsform blevet yderligere konsolideret i skriftsproget. Det gælder først og fremmest i funktionen som tilstandsbetegnelse (prædikativ); de følgende eksempler er alle autentiske citater, mest fra aviser:

Påskelørdag er kontorerne lukket

Filmen holdt en indbudt kreds tryllebundet

To sad indespærret i en brændende bil.

Tendensen har også bredt sig til ord der kan opfattes som rene tillægsord:

Politikere der er interesseret i at samarbejde
Alle er boligberettiget til lejlighederne.

Endog i forbindelse med et kongruensbøjet tillægsord:

Dele af Andesbjergenes østlige kæde er næsten ubeboet og
alligevel frugtbare og velsignet med et godt klima.

Men tendensen gør sig også gældende når en tillægsmåde af et stærkt verbum står som vedføjelse (attributivt). Det hedder lige så ofte *i under-skrevet stand* som *i underskreven stand*; *en stjålet cykel* og *en meget optaget mand* lige så vel som *en stjålen cykel* og *en meget optagen mand*. Hvis stammevokalen i tillægsmåden er den samme som i navnemåden, kan verbet opfattes som svagtbøjet:

De iagttagede atomfysiske fænomener
Deres forudindtagede holdning
Den tyskopdragede sceneinstruktør
Opinionskort som det her gengivede

– men også i andre tilfælde:

Vi står stille, høfligt grebde
Det stærkt beskårede teaterstykke
Under sine henrevede forældres jubel

Usikkerheden kan – sjældnere – føre til nydannelse af stærk bøjning:

Det nu afskafne filosofikum.

Trods denne tendens er fælleskønsformen den eneste anvendte i visse faste udtryk som *forbuden frugt* (sml. *forbudt*), *bunden opsparring*, *en uskreven lov*, *en selvhjulpne mand*, *være ilde faren*. Oprindelige tillægsmåder som *voksen*, *brusten*, *holden* er blevet rene tillægsord og har i intetkøn *-nt*: *et voksent menneske*, *et brustent blik*. Det samme gælder tillægsmåder der har fået en speciel (overført) betydning: det hedder *et stjålet ur*, men *et stjålent øjekast*; *et slebet sværd*, men *et slebent væsen*.

Som det vil ses, har sprogbugen endnu ikke fundet et fast leje. De skrievende vil derfor ofte kunne komme i tvivl om den rette udtryksform. Her-til er i almindelighed kun at sige at flere udtryk kan være lige korrekte; i det klassiske skema ovenfor vil intetkøn *bundet* i dag kunne anvendes i alle eksempler under punkt 2 og 3 på lige fod med *bunden* eller *bundne* (og tilsvarende *lejet* på lige fod med *lejede*). Den svage bøjning af sammen-

sætninger med *tage* og *drage* vil nok nu kunne accepteres af de fleste; derimod må former som *gengivede*, *beskårede*, *afskafne* o. l. anses for fejl.

Den moderne situation åbner mulighed for nuanceringer. Vil man lægge vægt på verbalbegrebet (handlingen), kan man vælge intetkøn; vil man fremhæve det tillægsordsagtige (tilstanden), kan man vælge køns- og talbøjning. Man kan således skelne mellem *De blev overrasket* (af tordenvejret) og *De blev overraskede* (da de så os); eller mellem *Jeg har fået bogen indbundet* (dvs. ladet den indbinde) og *Jeg har fået bogen indbunden* (dvs. i stift bind) – i sidste tilfælde vil *fået* være betonet i udtalen, fordi betydningen er »erhvervet«, men det kan jo ikke ses i skriften. Med den voksende tilbøjelighed til i almindelighed at foretrække intetkønsformen må man imidlertid gøre sig klart at sådanne fine nuancer kan gå læseren fuldstændig forbi.

Den udvikling der er sket siden århundredskiftet er et godt eksempel på skriftsprogets magt over talesproget. I københavnskarvet rigssprog er vistnok nu kun *bleven* og *kommen* nogenlunde gængse, de øvrige fælleskønsformer er gået af brug. Poul Henningsens slutlinjer fra »Ølhunden«:

Tænk når man får trukken
aller sidste øl op og har druk-
ken den!

føles næppe mere som typisk københavnersprog. Ganske vist flourerer fælleskønsformen hos rigsmålstalende jyder og fynboer: *Der er føgen sne ind i garagen*, *Vi havde nær ikke funden det hus*. Men skønt ingen myndighed forbyder det (eller kan forbyde det), bruger jyder og fynboer – i hvert fald de voksne – så godt som aldrig sådanne former på papiret. De er bundne af skriftraditionen.

Allan Karker.

Litteratur:

Paul Diderichsen: Perfektparticipium – Supinum – Verbaladjektiv i Dansk og Svensk (Arkiv för nordisk filologi 58, 1944, s. 263–83); Aage Hansen: Moderne dansk III, 1967, s. 117–27.

Oplysninger og råd fra Sprognævnet

Et udvalg af de ca. 2400 telefoniske forespørgsler som nævnet har besvaret i anden halvdel af 1971.

7201 *Spørgsmål:* Skrivemåder som *afsted, ialt, idag, ifjor, iøvrigt, ombord* og lign. forekommer oftere og oftere. Jeg mener at man i disse tilfælde skal skrive i to ord. Er der blevet lavet om på reglerne?

Svar: Det er rigtigt at sådanne udtryk ofte skrives i ét ord. Vi har ikke materiale til at belyse om disse skrivemåder er blevet mere almindelige i de senere år.

Efter Retskrivningsordbogen (1955) skal alle de pågældende forbindelser skrives i to ord. I ordbogens forord (s. VIII–IX) findes en passus om at man har bibeholdt de hidtidige regler på dette punkt, da »disse skrivemåder stadig må anses for de naturligste«. Men det tilføjes at »ved bedømmelse af skriftlige opgaver vil det dog være urimeligt at betragte afvigelser fra disse regler som fejl«. Der er ikke lavet om på reglerne siden 1955.

7202 *Spørgsmål:* Ordet *check* bruges nu jævnlig, i betydningerne 'kontrol', 'mærke', og ligeledes bruges *checke* i betydningerne 'kontrollere', 'sætte mærke ved' (især i vendingen *checke af*). For navneordets vedkommende er der et uheldigt sammenfald med ordet *check* om betalingsmiddel. Kunne man ikke ændre stavemåden af de to ord til *tjek* og *tjekke*? Det ville tilmed svare til udtalen.

Svar: Retskrivningsordbogen har kun stavemåden *check*, men der er her muligvis udelukkende tale om det ord der betegner betalingsmidlet. Imidlertid har den samtidig udsagnsordet *checke* (og kun med denne stavemåde). Da dette udsagnsord næppe kan være dannet til *check* om betalingsmidlet, må man herfra kunne slutte at den også kun har stavemåden *check*, når der er tale om betydningerne 'kontrol', 'mærke'.

Stavemåderne *check* og *checke* er uden tvivl de almindeligste. De svarer til almindelige principper for engelske ord der optages i dansk: 1) at bevare skrivemåden *ch*, hvad enten udtalen er *sj* eller *tj* (fx *chimpanse, lunch, chartre, choker*), 2) at bevare skrivemåden *ck* (fx *back, cocktail, trick*).

Da *checke* vistnok kun bruges i betydningerne 'kontrollere', 'sætte mærke ved', og ikke som afledning til *check* om betalingsmiddel, bliver det kun navneordene der staves ens. Men disse to ord adskiller sig fra hinanden på flere måder. Det ord der betegner betalingsmidlet, er fælleskøn, mens det andet oftest er intetkøn. Det første ord har endvidere flertalsformen *checks*;

det andet har normalt uændret flertalsform, *check*. Endelig giver udtalen mulighed for at skelne: når der er tale om betalingsmidlet, udtales ordet som *sj-*, og når betydningen er 'kontrol', 'mærke', udtales det som *tj-*.

Selv om *check* ikke altid er entydigt, må denne skrivemåde anbefales, i overensstemmelse med principperne for engelske låneord der optages i dansk.

Spørgsmål: Udsagnsord som *føre, gøre, vente, vinde* udtales uden stød. Men når der kommer et led foran (som fx i *tilføre, udgøre, afvente, indvinde*), udtales de undertiden med stød, undertiden uden stød. Gælder der nogen bestemt regel?

7203

Svar: Det er det normale i rigssproget at usammensatte udsagnsord der udtales uden stød, får stød når de indgår som andet led i en sammensætning hvis første led er et biord eller et forholdsord. Derfor er der i rigssprogsnormen stød i ord som *tilføre, udgøre, afvente, indvinde*. Det er rigtigt at de pågældende ord ofte kan høres udtalt uden stød; det skyldes sikkert dels påvirkning fra udtalen af de usammensatte udsagnsord, dels at de i visse dialekter udtales uden stød.

En fyldig behandling af dette spørgsmål findes i Aage Hansen: *Stødet i dansk* (1943), specielt s. 86 ff.

Spørgsmål: Udtales første led i *jumbojet* med *j-* eller med *dj-*?

7204

Svar: Ordet *jumbo* kommer fra engelsk, hvor det betegner en stor, klodset ting eller person; endvidere bruges det her som første led i sammensætninger i betydningen 'kæmpe-'. Gennemgangsleddet fra den første til den anden betydning er formodentlig betegnelsen for en berømt elefant i Londons zoologiske have.

Ordet har hævdt i dansk som betegnelse for en person der bliver den sidste i kapløb og lign., og i denne betydning er udtalen med *j-* enerådende. Nu bruges *jumbo-* også på dansk i betydningen 'stor-', 'kæmpe-', fx i *jumbojet*. Denne moderne betydningsudvidelse skaber ikke nødvendigvis behov for at ordet i sådanne sammensætninger udtales med *dj-*. Også elefantnavnet udtales på dansk med *j-*. Det må tilrådes at udtale første led i *jumbojet* med *j-*.

Spørgsmål: I forbindelse med forureningsbekæmpelse tales jævnlig om at *dumpe* affald i betydningen 'sænke, kaste affald i havet'. Som navneord hertil træffes dels *dumping*, dels *dumpning*. Hvilken af disse to former vil nævnet anbefale?

7205

Svar: Denne betydning af *dumpe* (fra engelsk *dump*), normalt udtalt med åben å-lyd (som i *komme*), kender nævnet først fra de seneste år; det samme gælder de tilsvarende navneord *dumping* og *dumpning*. (Derimod har *dumping* og *dumpe* om eksport og salg af varer til underpriser jo været kendt i dansk i årtier).

I nævnets citatsamling findes flere eksempler på både *dumping* og *dumpning* i forbindelse med affald.

Formen *dumping* giver stavemæssigt sammenfald med handelsudtrykket *dumping*, og *dumpning* kunne opfattes sådan at det knyttede sig til det rent danske udsagnsord *dumpe* og fx betegnede den handling at dumpe en elev ved en eksamen. Muligheden for forveksling med handelsudtrykket må betyde mest i praksis, og det taler for at vælge *dumpning*. Muligheden for misforståelse vil være mindre hvis ordet udtales med lukket *o*, og denne udtale kan anbefales.

Både endelsen *-ing* og endelsen *-ning* bruges i navneord der betegner en handling, men *-ning* er den almindeligste. Det er kun efter *l*, *n* og *r* at man kan have *-ing*.

Formen *dumpning* må derfor anbefales som den der i mindst grad kan give anledning til misforståelse og som den der stemmer bedst med danske orddannelsesvaner.

7206 *Spørgsmål:* Ordene *bevidstgøre*, *bevidstliggøre* og *bevidsthedsgøre* er forekommet hyppigt i de senere år, og ligeledes de tilsvarende navneord *bevidstgørelse*, *bevidstliggørelse* og *bevidsthedsgørelse*. Betydningen synes at være den samme. Hvilken form vil nævnet anbefale?

Svar: Ordet *bevidstgøre* kender vi fra 1950erne, de øvrige ord siden 1960erne. Da man vel hverken kender ordforbindelsen »gøre bevidsthed« (jf. *gøre tjeneste*, sammenholdt med *tjenstgørende*) eller et tillægsord »bevidstlig«, må det anbefales at bruge ordparret *bevidstgøre* og *bevidstgørelse* og undgå de fire øvrige ord.

7207 *Spørgsmål:* Er udtrykket *han blev gået* anerkendt i dansk?

Svar: Det er allerede omtalt i Kaj Bom: *Slang* (1948), s. 44. I nævnets citatsamling findes adskillige eksempler fra 1950erne og 1960erne. Det bruges vist stadig kun spøgende som en betegnelse for det forhold at den pågældende under pres har taget sin afsked eller er trådt tilbage. Endvidere bruges det vistnok i militært talesprog også i betydningen 'blive forbigået ved avancement'.

Spørgsmål: Hvad hedder *interview* i flertal: *interviews* eller *interviewer*? Og gælder der nogen fast regel for flertalsbøjning af engelske låneord i dansk?

7208

Svar: Retskrivningsordbogen har kun flertalsformen *interviewer*. Ordbog over det danske Sprog, bind 9 (1927), anfører primært *interviewer* men har *interviews* som sideform. Af de moderne fremmedordbøger er der kun en enkelt der har *interviews*. I praksis har *interviews* en stærk stilling; ved siden heraf forekommer undertiden *interview* som flertalsform.

For engelske låneord i dansk gælder der ikke nogen fast regel m. h. t. flertalsformen, men som en almen retningslinje kan det anføres at i jo højere grad ordet har vundet hævd i dansk, jo større tilbøjelighed vil der være til at flertalsbøje ordet efter danske bøjningsvaner.

Interview er stærkt indarbejdet i dansk. Når flertalsformen *interviews* alligevel er ret udbredt, skyldes det sikkert bl. a. at ordet m. h. t. både stavning og udtale afviger ret stærkt fra danske vaner og derfor føles noget fremmed. Måske spiller det også en rolle at *interviewer* formelt falder sammen med betegnelsen for den person der tager et interview. Dette sammenfald giver dog næppe i praksis anledning til misforståelser, og da ordet i mange år har haft stor udbredelse i dansk, kan formen *interviews* ikke anbefales.

Spørgsmål: Hedder det et *narkotikum* eller et *narkotika*? Og hvad hedder ordet i bestemt form flertal: *narkotikaerne* eller *narkotikaene*?

7209

Svar: Retskrivningsordbogen har i ental kun *narkotikum*. Entalsformen *narkotika* er ret udbredt, men den må frarådes.

I ubestemt form flertal har Retskrivningsordbogen kun *narkotika*, der svarer naturligt til *narkotikum*, jf. *visa* til *visum*. Formen *narkotikaer*, der ville svare til en entalsform *narkotika*, må frarådes. Bestemthedsformen *narkotikaerne* er derfor udelukket, og kun *narkotikaene* kan komme på tale.

Tidligere har man normalt ikke dannet bestemt form i flertal af ord der i ubestemt form flertal ender på *-a*. I de senere år har det imidlertid vist sig at bestemthedsformer af visse ord af denne type er blevet ret udbredt, fx *dataene*, og muligvis også *faktaene*, *visaene*, *narkotikaene*. Der er utvivlsomt et behov for at kunne bruge sådanne former i stedet for omskrivninger som *disse data*, *de omtalte data*.

Da der har vist sig et behov for formerne, og da der kan dannes tilsvarende bestemthedsformer til flertalsformer som *konti*, *saldi* (*kontiene*, *saldiene*, jf. Dansk Sprognævns årsberetning 1963/64, s. 36), kan der ikke indvendes noget imod at bruge bestemthedsformer som *narkotikaene*, *dataene*, *faktaene*, *visaene*.

7210 *Spørgsmål:* Hvad hedder *hotdogs* (ubestemt form flertal) i bestemt form: *hotdogserne, hotdoggerne, hotdogsene* eller *hotdoggene*?

Svar: Det hedder *hotdoggene* fordi man af ord der i ubestemt form flertal ender på *-s*, danner bestemt form flertal ved at fjerne *-s* og tilføje *-ene*. Det må anbefales at fordoble *g* under bøjningen, jf. *bulldog, bulldogger, bulldoggerne*. Derved fremkommer bestemthedsformen *hotdoggene*, jf. *check-ene* af *checks* (se Dansk Sprognævns årsberetning 1963/64, s. 36).

7211 *Spørgsmål:* Hedder det *hver enkelt af medlemmerne* eller *hvert enkelt af medlemmerne*?

Svar: Rent grammatisk er *hvert* den mest korrekte form; ordet knytter sig jo til *medlem*, som er intetkøn. Det er imidlertid almindeligt at bruge fælleskønsform af stedord (og tillægsord) i forbindelse med intetkønsord der kan betegne personer af begge køn. Jf. Aage Hansen: Vort vanskelige sprog, 2. udg. (1965), s. 64. I skriftsprog må *hvert* tilrådes. I talesprog vil næppe nogen hæfte sig ved om *-t* bliver udtalt eller ej.

7212 *Spørgsmål:* Skal man skrive *i videst muligt omfang* eller *i videst mulige omfang*? Og tilsvarende: *i videst mulig udstrækning* eller *i videst mulige udstrækning*?

Svar: Ved den første formulering i hvert af de to tilfælde er der tale om ubestemt form, ved den anden om bestemt form af ordet *mulig*. Det er vistnok mest almindeligt her at bruge den ubestemte form. Bestemthedsformen forekommer dog også; i så fald er den bestemte artikel *det, den* underforstået foran *videst*. Ingen af de to udtryksmåder kan betegnes som forkert, men den ubestemte form må dog anbefales: *i videst muligt omfang, i videst mulig udstrækning*.

7213 *Spørgsmål:* Skriver man *mulig* eller *muligt* i en vending som *Sagen vil blive behandlet snarest mulig(t)*?

Svar: Da de to sidste ord i sætningen kan opfattes som en forkortet udtryksmåde for *så snart det er muligt*, må det anbefales at skrive: *... snarest muligt*.

7214 *Spørgsmål:* Kan man bruge tiltaleformen *De* i breve der ikke er stilet til personer, men til institutioner og lign.?

Svar: Dette er ikke et spørgsmål om sprogrigtighed men et spørgsmål om høflighedskonvention. Tiltaleformen *De* kan undertiden indebære væsent-

lige fordele, især når navnet på den institution el. lign. der er tale om, er langt og en forkortet form af navnet ikke kan komme i betragtning. Tiltaleformen *De* har i sådanne tilfælde en betydelig udbredelse men vil muligvis støde nogle.

P. s. På årsbasis

I de senere år har man i dagspressen samt i radio og tv ofte kunnet møde vendingen *på årsbasis*, fx »*På årsbasis* er der tale om en stigning på 10 millioner kr.«, »Det giver 5 millioner kr. i statskassen set *på årsbasis*«. Vendingen bliver nu og da kritiseret, fx i læserbreve.

På årsbasis har længe været anvendt af økonomer men synes først i de seneste år at være kommet i brug uden for dette fagsprog; nævnets citatsamling rummer et betydeligt antal eksempler fra slutningen af 1960'erne og senere, men ordforbindelsen synes endnu ikke at være registreret i nogen ordbøger, heller ikke faglige ordbøger.

I økonomisk fagsprog bruges vendingen ofte i udtryk som »opgøre noget *på årsbasis*«, og med *årsbasis* betegnes her at et tidsrum af et år er den enhed der danner grundlag, er basis for beregning af den talstørrelse der meddeles. Der kan fx være tale om at et beløb inden for en periode på 5 år stiger 20 millioner kr. Man kan herudfra beregne den gennemsnitlige årlige stigning til 4 millioner kr. og taler da om at stigningen er 4 millioner kr. *på årsbasis*. I nogle tilfælde vil stigningen være den samme hvert år, og *på årsbasis* har så samme betydning som 'pr. år', 'om året'; i andre tilfælde er stigningen ikke lige stor hvert år, og *på årsbasis* betyder da ikke 'pr. år', 'om året', men angiver blot den gennemsnitlige stigning pr. år. – *På årsbasis* bruges også i sammenhænge hvor udgangspunktet for beregningen ikke er en flerårig periode men en periode på mindre end et år, fx et kvartal. I et af citaterne i nævnets citatsamling hedder det således at »Underskuddet i 3. kvartal er omregnet *på årsbasis* 4 millioner kr. mod 3 millioner kr. i 2. kvartal«. Meningen er her den at hvis underskuddet i hvert af de 4 kvartaler af et år er det samme som i årets 3. kvartal, vil det for et helt år være 4 millioner kr.; hvis det i hvert kvartal er som i årets 2. kvartal, vil det derimod være 3 millioner kr. *På årsbasis* har altså her betydningen 'for et tidsrum af et år', 'for et (helt) år', 'for hele året'.

Når der i faglig sammenhæng er tale om at beregne et beløb med et år som enhed, på basis af statistiske kurver og lign., har *på årsbasis* altså hævdt; vendingen må her betragtes som velmotiveret og kan ikke med rimelighed kritiseres.

Imidlertid har den som nævnt nu bredt sig til almensproget; den bruges her hyppigt i sammenhænge hvor den ikke er nødvendig og hvor man lige

så godt eller bedre kunne sige *pr. år, om året, for et helt år* el. lign. Det drejer sig dels om tilfælde hvor der ikke ligger beregninger af den anførte art til grund for det tal der oplyses, dels om tilfælde hvor det ikke kan være nødvendigt at betone at tallet bygger på sådanne beregninger. Her er vendingen i udpræget grad blevet en modevending, fx »*På årsbasis* eksporteres der for x millioner kr. malm fra Nordsverige«, »Der er brug for en besparelse på 2 milliarder kr. *på årsbasis*«, »Det vil *på årsbasis* koste omkring 150 kr. mere at opvarme et parcelhus som følge af prisstigning på råolie«. Når vendingen har fået en sådan udbredelse, skyldes det sandsynligvis at den lyder mere vægtig og derfor kan formodes at gøre større indtryk end *pr. år, om året, for et helt år* og lign. Dette svarer til at man ofte bruger ordene *problematik, målsætning* og *størrelsesorden* i tilfælde hvor man lige så godt kan sige *problem, mål* og *størrelse* (se Dansk Sprognævns årsberetning 1970/71, s. 27–28).

Det må anbefales at reservere *på årsbasis* for præcis fagsproglig anvendelse. I mere almen sammenhæng må det frarådes at bruge dette faglige specialudtryk ukritisk når man mener noget jævnt og dagligdags. Her vil det tilmed kunne skabe uklarhed: man vil kunne tro at betydningen er en anden end 'om året', 'pr. år', 'for et (helt) år' og lign. I sådanne tilfælde vil det være rimeligt i stedet at anvende et af disse udtryk.

Sprognævnets årsberetning 1970/71

Beretningen er på 34 sider, er i kommission hos Gyldendal og koster 6,90 kr.

Beretningen indeholder først en almindelig oversigt over Sprognævnets virksomhed, men størstedelen af hæftets indhold består af et fyldigt udvalg af de svar som nævnet har givet på sproglige spørgsmål og som ikke har været trykt i *Nyt fra Sprognævnet*. Der findes således et svar om ordene *tosom* og *tosomhed* samt svar om brugen af de to omstridte ord *problematik* og *relevant*.

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn og udsendes 2 gange om året. Man kan tegne abonnement på ét eller flere eksemplarer ved at indbetale 2 kr. én gang for alle til nævnet (postkonto 10 17 20). I øvrigt er abonnementet gratis.

Nr. 3–8 kan fås endnu.

Dansk Sprognævn, Vester Voldgade 115³, 1552 København V. Postkonto: 10 17 20. Telefon (01 28) BYen 705. Ekspeditionstid mandag–fredag 13–15.